

80 שנים לכיבוש עיראק וסוריה ע"י הבריטים

במלחמת העולם השנייה, בהשתתפות האצ"ל והפלמ"ח

אל"מ (מיל') ד"ר בני מיכלסון

רקע אסטרטגי

שנת 1941 הייתה שעתו הקודרת ביותר של פקוד המזרח-התיכון במלחמת העולם השנייה. בראשית חודש מרס נאלץ אלוף הפקוד, הגנרל ארצ'יבלד וויבל (Wavell), לשגר חיל משלוח, מטובי אנשיו, בן 57,000 חיילים ו-8,000 כלי רכב, לעזרת יוון ובכך נאלץ להפסיק את המרדף אחר הצבא האיטלקי בצפון-אפריקה אותו הביס בקירנאיקה בחודש הקודם.¹ במקביל ניהל את המערכה נגד האיטלקים בחבש אשר גם בה נאלץ להשקיע משאבים וכוחות רבים. ב-20 במרס 1941, זמן קצר לאחר הגעתו של גנרל ארווין רומל ללוב, הנחית קורפוס אפריקה הגרמני את המתקפה הראשונה שלו מזרחה, שבועיים לאחר עזיבת חיל המשלוח ליוון. הכוחות הבריטים נתפשו בהפתעה ולאחר שבוע ימים השמידו הגרמנים את הדיביזיה המשורינת ה-2 ואילו הדיביזיה האוסטרלית ה-9 הושמה במצור בטוברוק. הגנרלים ניס (מפקד הדיביזיה המשורינת ה-2) ואוקונור (מפקד הקורפוס ה-13 שזה עתה ניצח את האיטלקים) נשבו ע"י כוח סיור גרמני. במחצית אפריל כבר הגיע רומל לאזור סולום על גבול מצרים לאחר שעבר 450 ק"מ.² עתה חייב היה רומל לעבור לעצירה אופרטיבית על מנת לייצב את צירי התחזוקה שלו ובכך נסתיימה מתקפתו הראשונה. אולם במקביל נפתחה המתקפה הגרמנית על יוגוסלביה ויוון ב-9 באפריל ובתוך חודש ימים הובסו הצבאות היוגוסלבי, היווני והבריטי בבלקנים. וויבל מצא עצמו במלחמה על פני שטח עצום מיוון בצפון ועד חבש בדרום ובמרכז, בצפון-אפריקה, יריב אימתני בדמותו של רומל.

בתקופה קשה זו נרתם הישוב היהודי בארץ-ישראל למאמץ המלחמה הבריטי והחלה השתתפות ניכרת של מתנדבים בשורות הצבא. 2,800 מתנדבים יהודים-ארצישראליים הגיעו ליוון במסגרת זו. שבע פלוגות חפרים שלמות בנות כ-300 איש כל אחת וחלוץ בן 25 איש של פלוגת חפרים שמינית (601). 440 אנשי פלוגת תפעול הנמלים 1039, כ-100 נהגים וכ-200 נוספים ששירתו ביחידות בריטיות של חיל האוויר, חיל הקשר, חיל הציווד ובמפקדות של פלוגות החפרים ואף

¹ בני מיכלסון, 70 שנה למבצע "מצפן", שריון 37, מארס 2011.

² מיכל קרבר, טוברוק – לחמה במדבר המערבי, מערכות, ת"א, 1966, עמ' 12.

בפלוגות החפרים הקפריסאיות. מבין אלו היו כ- 2,400 יהודים והשאר ערבים ששירתו בפלוגה 607 ובפלוגות המעורבות. מכלל חיל המשלוח הבריטי, פונו 43,000 חיילים ומתוך 2,400 היהודים שלחמו שם נפלו בשבי במערכות יוון וכרתים 1,672 איש, מהם 147 הצליחו להמלט. זאת מתוך 14,000 השבויים הבריטים. ניצלו בסה"כ 890 איש, מהם 380 חפרים וסווארים. ורובם המכריע של המתנדבים ששירתו ביחידות הבריטיות. שיעור האבדות בנפש היה 88 חללים.³

מרד ראשיד-עלי ומיגורו

עיראק נוצרה ע"י ווינסטון צ'רצ'יל, בהיותו שר המושבות בשנת 1922, כאשר חילק את המזרחית בינה לבין המנדט על ארץ-ישראל ועבר הירדן. הנסיך פייסל (בנו של השריף חוסיין) הוכתר כמלך עיראק לאחר שנושל מהשלטון בסוריה רבתי אותה צריכים היו הבריטים להעביר לצרפתים. אולם כאשר פרצה מלחמת העולם השנייה ב- 1939 גאו הרגשות הפרו-גרמניים בקרב הלאומנים הערביים. האנטישמיות של הנאצים נפלה על אוזניים קשובות בעולם הערבי אשר רבים בו לא השלימו עם האופן בו הבריטים קבעו כיצד יחולק המזרחית בכלל והמרחב הערבי בפרט ובשל תמיכתם המתמדת במפעל הציוני בארץ ישראל. כאשר החלה המתקפה הגרמנית על יוון בידי הגרמנים וקורפוס אפריקה הגיע במסעו מזרחה במדבר המערבי לגבול מצרים, התרחשה באפריל 1941, הפיכה בעיראק ע"י קבוצת קצינים פרו-גרמניים בראשותו של ראשיד-עלי אל-כיילאני. הממשלה החדשה בעיראק לא הכריזה מלחמה על בריטניה, היא פשוט רצתה להתייצב בצד הנכון כאשר גרמניה תנצח במלחמה.⁴

ווינסטון צ'רצ'יל, אשר היה ער למתרחש, עת הצבא הבריטי נהנה מחופש פעולה בעיראק (על פי הסכם משנת 1930) וכן החזיק כמה מאות חיילים שם (מחוץ לערים הגדולות, בדרום המדינה למטרות אימון בעיקר) ראה איום זה בחומרה וממשלת בריטניה הורתה לוויבל לטפל בבעיה אולם האחרון ראה במרד זה את הקטנה שבבעיותיו בעת ההיא ולא חשב שיש להקצות כוחות לעיראק. ממשלת בריטניה פנתה למפקד הצבא הבריטי בהודו הגנרל קלוד אוקינלק וזה העביר במהירות את הדיוויזיה ההודית ה-10 לעיראק. החטיבה ההודית הראשונה הגיעה לבצרה ב- 18 באפריל תוך הכפפתה לפקוד המזרחית ובכך עירבה את וויבל במערכה בה לא חפץ.⁵

ב- 27 באפריל הפרה ממשלת עיראק החדשה, של ראשיד-עלי את הסכמיה עם בריטניה ודרשה כי לא יגיעו יותר כוחות בריטים לעיראק עד להוצאת החטיבה מבצרה. הבריטים הודיעו לעיראקים כי אינם יכולים להיענות לדרישתם ומאותו רגע ידעו שני הצדדים כי הם במצב מלחמה. הבריטים

³ יוסף (ספי) שקד, הנפגעים מקרב החיילים הארצישראלים ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ממצאים חדשים, 29 אפריל 2021, <http://www.jwmww2.org/userfiles/file/Casualties2021Sefi.pdf>.

⁴ ל. הירשוביץ, הרייך השלישי והמזרח הערבי, ספריית פועלים, ת"א, 1965, עמ' 147.

⁵ ווינסטון צ'רצ'יל, מלחמת העולם השנייה – הברית הגדולה, עם הספר, ת"א, 1966, עמ' 227.

השתלטו על בצרה ושדה התעופה שמחוץ לעיר וכמו כן הטיסו גדוד בן 400 חיילים לשדה התעופה חבנייה מחוץ לבגדד ביוזעם כי העיראקים מרכזים כוחות לכבשו. לבריטים היה גדוד של אסיריאנים (עיראקים נוצרים) ועוד פלוגה כורדית להגנת חבנייה והכוחות הנוספים שהוטסו לשם באו לתמוך בכוחות הללו. בסיס חיל האוויר הבריטי בחבנייה היה למעשה בית ספר לטיסה אשר כלל 90 מטוסי אימון דו-כנפיים. הטייסים היו מנוסים ובעיקר מדריכי הטיסה.⁶ חיל האוויר העיראק כלל 60 מטוסים, מרביתם דו-כנפיים משלושה מקורות רכש שונים ועם טייסים באיכות נמוכה.

הצבא העיראקי מנה 4 דיביזיות חי"ר, חטיבה ממוכנת (גדוד שריון עם 16 טנקים קלים, 14 שריוניות ועוד שני גדודי חי"ר ממונעים על משאיות). רבים מהקצינים והמש"קים העיראקים היו וותיקי הצבא התורכי. ב-30 באפריל ערכו העיראקים 9,000 חיילים ו-50 תותחים לצור על חבנייה מתוגברים באלפים רבים של אנשי מיליציה מקומיים וכנופיות. העיראקים בטוחים היו שחבנייה תיפול במהרה בידיהם כפרי בשל. הם תפשו את השטחים השולטים בטווח של כ-1,000 מ' מסביב לבסיס ואיימו לפתוח באש על כל מטוס ממריא. ב-2 במאי, המטוסים הבריטים המריאו למרות זאת ותקפו את הכוח העיראקי. במהלך חמשת הימים הבאים ביצעו המטוסים הבריטים 584

⁶ Scott, James Christian, "Germany, Great Britain and the Rashid Ali al-Kilani Revolt of Spring 1941" (1995). Dissertations and Theses, Portland State University.

גיחות, זרקו 45 טון פצצות וירו למעלה מ 100,000 כדורי מקלע.⁷ הארטילריה העיראקית הסבה נזק מסויים, אולם חיל הרגלים העיראקי ואנשי הכנופיות שהתקבצו החלו להתפזר ולברוח כבר ב- 6 במאי ולאחר התקפת נגד של הכוחות הבריטים מהשדה ב- 7 בחודש נצפו מרבית החיילים העיראקים ממטוסים בריטיים, במצב מנוסה.

בינתיים הדיביזיה ההודית ה- 10 כולה הגיעה ב- 6 במאי לבצרה והחלה להתקדם לעבר בגדד. במקביל ארגנו הבריטים בבסיס בית-ליד בארץ-ישראל מפקדה משימתית, "כוח-חב (קיצור של חבנייה)" בסד"כ של שני צוותי-קרב חטיבתיים (בתוכם הלגיון הירדני) אשר נשלחו אף הם לבגדד. מובלים ע"י כמה מאות סיירי הלגיון הירדני נכנס "כוח-חב" לעיראק בין ה- 9 ל- 15 במאי.

כעת הבינו העיראקים כי הם בצרה צרורה. אולם הם עדיין נהנו מעליונות מספרית של יותר משלוש לאחד על הכוח הבריטי התוקף, עם זאת הכוחות הבריטים היו מאומנים יותר ושלטו באוויר. במצב זה פנו העיראקים לסיוע לגרמנים. הגרמנים אשר היו מוכנים לצעד זה (עקב מעורבות המודיעין שלהם - ה"אבוהאר", בהפיכה העיראקית מתחילתה) הגיבו במהירות ושלחו מטוסים מיוון דרך **מרחבה של צרפת של וישי בסוריה** לצפון עיראק. שני מטוסי הפצצה "היינקל 111" תקפו את חבניה ב- 10 במאי. טייסת בת 12 מפציצי "היינקל 111" הגיעה למוסול וכן טייסת מטוסי-קרב ארוכי טווח מסוג "מסרשמיט 110", האיטלקים שלחו אף הם סיוע בדמות 12 מטוסי קרב דו-כנפיים.⁸ הבריטים הגיבו בתגבור הכוח ע"י מספר מטוסי קרב "הוריקן" מארץ-ישראל. ב- 13 במאי החלו הגרמנים לבצע גיחות הפצצה תכופות ממוסול. במקביל, החל ממשל וישי הצרפתי בסוריה ולבנון לשלוח נשק, ציוד ותחמושת למורדים בעיראק. אולם מבצעי הגרמנים היו מוגבלים בשל מחסור חמור בדלק שאותו לא הספיקו להטיס בכמויות מספיקות דרך סוריה הווישאית בשל הפצצות בסיסי האוויר בסוריה ע"י מטוסים שהמריאו מבסיסים בארץ-ישראל.⁹

בעומדם אל מול ציר תחזוקה בלתי אמין, מחסור בדלק והתקדמות בריטית מתמקדת לעבר בגדד, החליטו הגרמנים להסיג את מטוסייהם חזרה לרודוס. ב- 17 במאי חבר "כוח-חב" עם הנצורים בחבניה וב- 23 בחודש חצו ביחד את נהר הפרט לעבר בגדד. ההתנגדות העיראקית קרסה בהדרגה עם ההתקרבות לבירה וב- 30 בחודש נכנעו העיראקים, ראשיד-עלי ברח לאיראן ומשם לגרמניה.

⁷ Major-General I.S.O. Playfair, **History of the Second World War**, The Mediterranean and Middle East, Volume II, "The Germans come to the Help of their Ally" (1941), London, 1956, p. 183.

⁸ Hellmuth Felmy and Walter Warlimont, **German Exploitation of Arab Nationalist Movements in World War II**, Historical Division, Headquarters United States Army, Europe, 1954.

⁹ Playfair, **Ibid**, p.196.

בגרמניה הוא נשאר עד סוף המלחמה תוך שידור תעמולה אנטישמית ואנטי בריטית. לאחר המלחמה ברח לערב הסעודית בה התגורר עד 1958 כאשר הותר לו לשוב לעיראק. על אף שהבריטים היו בנחיתות של יותר משלוש לאחד ולפרק זמן מסוים עמדו בפני עליונות אווירית גרמנית, כבשו הבריטים את עיראק בארבעה שבועות.

האצ"ל בשירות הצבא הבריטי בעיראק – 80 שנים לנפילתו של מפקד האצ"ל דוד רזיאל

ב- 20 במאי 1941 נהרג דוד רזיאל (האלוף בן ענת) מפקד האצ"ל, בעת שליחות צבאית בשירות הבריטים בעיראק.

בשלהי שנות השלושים ראה רזיאל בגרמניה הנאצית את הסכנה הגדולה ביותר האורבת לעם היהודי, ואחרי פרוץ המלחמה לא היה לו ספק שמקומו של העם היהודי הוא יחד עם בעלות הברית נגד הצורר המאיים בפה מלא להשמיד את היהודים. המלחמה שינתה את התפיסה האסטרטגית של האצ"ל. קודם כל יש להביס את הצורר הנאצי, ורק אחר כך ואולי מתוך כך תבוא שעת שחרור המולדת משלטון זר. בפרוץ המלחמה באירופה היה רזיאל עצור. מתוך בית הסוהר הוציא פקודה להפסקת כל פעילות מבצעית נגד יעדים בריטיים וערביים, ועם שחרורו החל במגעים שנועדו להשיג הסכם עם הבריטים בדבר שיתוף האצ"ל במלחמה נגד גרמניה. המאמצים נשאו פרי רק כשמצבה של בריטניה במזרח התיכון היה חמור ביותר.

בראשית חודש מאי 1941 פנה קולונל סימפסון מאגף המודיעין של פקוד המזה"ת הבריטי בקהיר ליצחק ברמן, הממונה על הקשרים עם הבריטים בהנהגת האצ"ל. בקשתו הייתה לשלוח חולייה מבצעית לעיראק לאיסוף מודיעין, ביצוע חבלות לפגיעה במצבורי הדלק ששימשו את מטוסי הגרמנים שסייעו לראשיד-עלי ופגיעה במופתי חגי אמין אל-חוסייני שמצוי היה באותה שעה בעיראק והיה מיועצי ראשיד-עלי שתמכו בחבירה לגרמניה הנאצית. ברמן שטח את הבקשה הבריטית בפני דוד רזיאל אשר ביקש להוסיף על כך סיוע ליהדות עיראק.¹⁰

מתוך שהחשיב כל כך את שיתוף הפעולה הצבאי במלחמה, יצא רזיאל לעיראק בעצמו בראש חוליית האצ"ל, ובכך הדגים את דפוס האחריות הגלום בקריאת המפקדים המושרשת בצה"ל: "אחרי!"

רזיאל לקח איתו צוות למבצע המיוחד ובו שלושה חברים נוספים: יעקב מרידור, יעקב סיקא אהרוני ויעקב תרזי. הארבעה יצאו לפעולה ב- 17 במאי 1941 משדה התעופה עקיר (תל נוף). הם נחתו בשדה התעופה חבניה שבעיראק. במהלך המשימה נדחתה תוכנית פיצוץ מכלי הדלק ובמקום זאת הוחלט שהקבוצה תעסוק תחילה באיסוף מודיעין ותספק מידע על כוחות צבא עיראקי בדרך לבגדאד ולקראת כיבוש העיר פאלוג'ה. רזיאל, שהיה בגיפ עם קצין בריטי, נהרג

¹⁰ יהודה לפידות, דרכו האחרונה של דוד רזיאל, מכללת הרצוג, בלהב המרד.

מהפצה של מטוס גרמני. יעקב סיקא אהרוני מונה למפקד הפעולה ויצא עם יעקב תרזי כדי לתור אחר מידע מודיעיני. השניים המשיכו במשימתם מסכנת החיים, תוך סכנת התגלות על ידי שבטים נודדים במקום. הם הצליחו להישאר בחיים וסיימו את המשימה בהצלחה, כשהם מספקים את המידע החשוב שהוביל לכניסת הבריטים לבגדאד. הפעולה שאפשרה את הכניסה המידית של הבריטים לבגדאד¹¹.

בן 30 היה דוד רזיאל במוותו. הוא נטמן על ידי הבריטים בבית עלמין צבאי בעיראק. בשנת 1956 הסכים השלטון העיראקי להעביר את גופתו רק אם יקבר מחוץ לגבולות מדינת ישראל, וגופתו נקברה מחדש במושבה הבריטית דאז - קפריסין.

בשנת 1960, לאחר עצמאותה של קפריסין ביקש מנחם בגין מנשיא קפריסין להעביר את ארונו של דוד רזיאל לארץ. ב-16 במרס 1961 הובא דוד רזיאל לקבורה בבית הקברות הצבאי בהר הרצל, בהשתתפות מלווים רבים.

לאחר מותו זכה רזיאל לדרגת אלוף בצה"ל. הרב צבי יהודה קוק ראש ישיבת מרכז הרב, שהיה חברותא של רזיאל בצעירותו, ספד לו והשווה אותו לדוד המלך. בזמן שנהרג, אישתו שושנה הייתה בהריון, היא קראה לתינוק על שמו, אך התינוק נפטר בבית החולים. על שמו נקרא המושב רמת רזיאל שבהרי יהודה.

80 שנים למבצע "אקספורטר" – כיבוש סוריה והלבנון ע"י בעלות הברית

סוריה היתה בשנת 1941 תחת שלטון ממשלת וישי הצרפתית, שקמה לאחר כיבוש צרפת ע"י הגרמנים ביוני 1940. מצב זה הביא עד מהרה לפעילות גרמנית גם בסוריה.

תחילה היה זה האבווהר (Abwehr) המודיעין הצבאי הגרמני, שהקים בה את נציגותו כבר מינואר 1941, כשתפקידה הרשמי היה לפקח על קיום הסכם שביתת הנשק הגרמני-צרפתי גם באזור זה. המשכה באישור שניתן לח"א הגרמני (הלופטוואפה) להנחית את מטוסיו בסוריה, כשהיו בדרכם לעיראק, כדי לסייע למרד רשיד עלי¹².

המפקדה הגרמנית ביוון אף שלחה לחלב נציג, גנרל הלמוט פלמי (Felmy) שהיה אמור לתאם את הפעולות בעירק ובסוריה, אך כשלון המרד בעיראק הביא להחזרת המטוסים חזרה לסוריה וממנה ליוון לאחר שלושה ימים, כשבעקבותיהם עזב גם הגנרל פלמי, שמונה רשמית כמפקד חיל המשלוח הגרמני למזרח-התיכון, ב-19 במאי¹³.

¹¹ יעקב סיקא אהרוני, **בעקבות המופתי עם דוד רזיאל**, ת"א, 2000.

¹² הירשוביץ, **שם**, עמ' 185.

¹³ **גנרל חיל האוויר הלמוט פלמי** (Felmy), 1885-1965, היה גנרל בכיר בחיל האוויר הגרמני אשר צבר ניסיון כטייס קרב בארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה ונחשב למזרחן ובקיא באזור. שליחותו הגיעה מאוחר מדי והוא לא

ראש הממשלה הבריטי, וינסטון צ'רצ'יל, חשד בכוונות הגרמנים וחשש שהם מכינים בסוריה בסיס להתקפה על מצרים. חששו רק התחזק לאחר כיבוש כרתים, משלוח המטוסים הגרמניים לסוריה ועיראק והגעתו של פלמי אליה. בנוסף, הופעל לחץ ע"י הנהגת "צרפת החופשית" של דה גול לתקוף בסוריה כיוון שהצבא שם ייכנע במהירות ויעבור לצד בעלות הברית. גם הקונסול האמריקאי בבירות העביר מידע על פיו כוחות צרפת בלוואנט מתכנסים למערב, לאזור הלבנון, במגמה לוותר על המנדט הצרפתי במרבית השטח. על רקע זה הורה ראש הממשלה לגנרל וויול, לכבוש את סוריה. הגנרל לא ראה את המצב עין בעין עם ראש הממשלה והעריך (בצדק) שאין בפעילות הגרמנית בסוריה להוות איום ממשי. מאידך טען שהסימנים (אותם אלו שהגיעו גם ללונדון) מצביעים על יתכנות למשא-ומתן עם הצרפתים בסוריה.

ברקע לכל אלה היתה המערכה בצפון אפריקה, שם כבש הגנרל רומל את קירנאיקה והטיל מצור על טוברוק. הגנרל וויול חשב שהמערכה בצפון אפריקה היא זירת הלחימה העיקרית ואף תכנן לגביה מבצעים, שנועדו לחלץ את טוברוק מהמצור (מבצע "קרדום קרב" 17-15 ביוני 1941). לפיכך השיב לצ'רצ'יל שהוא מתנגד לעיתוי של פעולה כזו כנגד סוריה - במקביל, בה ראה זירה משנית. וויול, למוד ניסיון העבר מהפיאסקו של חיל המשלוח ליוון (שצ'רצ'יל הכריח אותו לשלוח רק זמן קצר קודם ובניגוד לדעתו), נאבק כנגד ההוראות שהמשיכו להגיע מלונדון להתכוון למתקפה על סוריה.

בעקבות חילוקי הדעות שהיו לו עם צ'רצ'יל בעבר גם לגבי יוון וגם לגבי עיראק, ראה בכך הגדשת השאה וביקש לשחררו מתפקיד המפקד העליון במזה"ת.¹⁴ צ'רצ'יל קיבל את בקשתו, אך היא נכנסה לתוקף רק ביולי. למרות התנגדותו, הכין וויול תכנית מבצעית והחל מקבץ כוחות למבצע זה, עליו פיקד הגנרל מייטלנד ווילסון (Wilson) שהיה מפקד הצבא הבריטי בא"י ועבר-הירדן ומי שפיקד גם על חיל המשלוח ששוגר ליוון ודיכוי מרד רשיד עלי בעירק.

הספיק לממשה במזרח התיכון. בהמשך המלחמה שרת כמפקד קורפוס ביוון ויוגוסלביה. הואשם לאחר המלחמה בפשעי מלחמה ונדון בנירנברג ל-15 שנות מאסר אולם שוחרר מהכלא אחר זמן קצר.
¹⁴ צ'רצ'יל, **שם**, עמ' 272.

צ'רצ'יל ווויל

הקמת רשת סוכנים ארץ ישראלית בסוריה

במסגרת 'השיתוף' בין המנהל למבצעים מיוחדים SOE לבין המחלקה המדינית של הסוכנות, ובעקבות פנייה של אנשי "צרפת החופשית", הוקמה ב- 1940 רשת של סוכנים יהודים בסוריה ובלבנון. הרשת הופעלה מהארץ בידי טוביה ארזי ויוסף פיין, ומנתה שנים עשר איש. עיקר פעולתה של הרשת הייתה הפצת כרוזי תעמולה מטעם בריטניה ו"צרפת החופשית" בהנהגת דה-גול.¹⁵ ארזי עצמו יצא לסוריה בנובמבר 1940 והוסיף לתחום הפעילות של הרשת איסוף מידע על היערכות הצבא הצרפתי, וכן גייס לרשת אנשים נוספים, ביניהם יהודים מקומיים. ארזי, ועימו כשלושים מאנשי הרשת, נעצרו בדצמבר 1940, אולם שאר חברי הרשת המשיכו בפעולתם מהארץ תחת פיקודו של יוסף פיין. פיין הרחיב את פעילות הרשת, מעבר לתחומי תעמולה ומודיעין, גם לתחומי חבלה וחתרנות פוליטית. ארזי חולץ מכלאו ערב הפלישה הבריטית לסוריה.

יחסי הכוחות/עוצמה

צבא הלוואנט הצרפתי, כפי שכונה, נתון היה למרותו של המושל הכללי הגנרל הנרי דנץ (Dentz) ממפקדתו בבירות. צבא זה כלל 6 חטיבות סדירות (אחת מהן של לגיון הזרים), חטיבה מעורבת של חיילים אירופאים ובני המושבות ועוד 4 חטיבות אפריקאיות. בנוסף כ- 9,000 פרשים – מחציתם כוח ממונע שכלל טנקים ושריוניות. 90 תותחי שדה ותותחים בינוניים ועוד כ- 10,000 חיילי חי"ר לוונטיני בעלי ערך מפקפק. גם בלא התחשבות בחי"ר הלוונטיני דובר על סד"כ של כשתי דיביזיות חי"ר ועוד כמחצית הדיביזיה של כוחות ממוכנים וממונעים עם טנקים ושריוניות

¹⁵ יהודה סלוצקי, תולדות ההגנה – ממאבק למלחמה א', מערכות ועם עובד, ת"א, 1972, עמ' 361.

בעוצמה של 35,000 סדירים בהם כ- 8,000 צרפתים-אירופאים. צבא זה נשלט משלוש מפקדות: בירות, חלב ודמשק.¹⁶

מייטלנד ווילסון קבע את מפקדתו בסרפנד (צריפין) והכוח העיקרי שהועמד לרשותו היה אוסטרלי שמפקדתו הייתה בדיר-סנייד (ליד יד מרדכי) וכלל:

- הדיביזיה האוסטרלית ה-7 (פחות חטיבה שהייתה נצורה בטוברוק) בפיקוד גנרל ג'ון לאווארק (Lavarack) שכללה: 2 חטי' חי"ר, אגד ארטילרי בן 3 גדודים, שני גדודים ממוכנים, גד' נ"ט, גד' טנקים, גד' נ"מ.

- חטיבה הודית מוגברת מס. 5 (שהגיעה לא מכבר מהמערכה נגד האיטלקים בחבש).

- הדיביזיה ה-1 של כוחות "צרפת החופשית" בפיקוד גנרל פול לגינטיהום (Legentilhomme) שכללה: 7 גדודי חי"ר, פלי טנקים, סוללת ארטילריה, פלי נ"ט ויח' צ'רקסית (300 רוכבים).¹⁷ המערכה כנגד כוחות צרפת של וישי בסוריה ארכה חמישה שבועות. היא החלה באווירה מוזרה של חוסר וודאות, אבל מי שחשב שהצבא הצרפתי של הלוואנט – כוח וישי - לא ילחם ויסתפק בכמה יריות של יציאה-ידי-חובה, (זו, כאמור לא הייתה דעתו של וויל) התבדה במהירות. לא רק שכוחות וישי לחמו היטב אלא שלא היססו ללחום בנחישות כנגד אחיהם שלחמו במסגרת כוחות "צרפת החופשית". התפישה של הנהגת וישי הייתה שמלחמתם כנגד בעלות הברית בסוריה תקנה להם "נקודות" במו"ם עם הגרמנים במולדת וכך יזכו לויתורים נוספים מצדם לרווחת אזרחי צרפת. מטרה זו הייתה כוח מניע חזק דיו לדרבן את החיילים בלחימתם במזרח התיכון. קציני "צרפת החופשית" שפנו לעמיתיהם לשכנעם לעבור צד או לפחות להניח את נשקם, נתקלו בבוז, בלעג ואף ביריות. היו מקרים, מצד חיילי וישי, של אי-כיבוד הדגל הלבן ואף התעללות בשבויים. נחישות זו של חיילי וישי בנוסף ליתרונם המספרי (בתחילת המערכה), ארגונם הפשוט, ציודם ונשקם הזמין, הכרתם את השטח, הזמן שהיה בידם לבניית ביצורים ומכשולים ויתרונם בשריון הפכו אותם ליריב אימתני.

הצבא הבריטי, מנגד, סבל מהליקויים הרגילים של אוסף יחידות ממקורות שונים ובעלי איכויות מגוונות, מוגבל בשל נחיתות בשריון, בציוד קשר, ברכב ובתותחי נ"מ.¹⁸

¹⁶ Gavin Long (editor), Australia in the War of 1939–1945, Volume II – Greece, Crete and Syria, AWM, 1953, p. 334.

¹⁷ Long, Ibid, p. 338.

¹⁸ Playfair, Ibid, p. 205.

ארץ ישראלים באיסוף מודיעין מקדים למתקפה הבריטית

את המחלקה הסורית של ה"הגנה" הקימו עזרא דנין ויהושע פלמון ("גיוש"), במטרה לבצע משימות מודיעין וחבלה באמצעות מגוייסים ארצישראליים יוצאי סוריה, שהוכשרו כמסתערבים. במאי 1941 הוחדרו לסוריה ראשוני המחלקה כשהם מוסווים כערבים. ביניהם - ישראל בן יהודה ("עבדו"), חיים לבקוב, יוסף קוסטיקה וירוחם כהן. הרשת העבירה את ידיעותיה לירושלים באמצעות משדר אלחוטי, ומחודש יוני 1941 - באמצעות מכשיר שנבנה בשרות הקשר של ה"הגנה", והופעל על ידי יהודה שבת.¹⁹

כהכנה לפלישת בריטניה לסוריה וללבנון ביצעה החוליה בפיקודם של "עבדו" וחיים לבקוב פעולת חבלה בשדה התעופה ובמאגרי הדלק במחנה צבאי בחאלב. המשימה בוצעה בהצלחה על אף מורכבותה ולמרות הקשיים בהם נתקלה החוליה. חוליה אחרת אספה מידע על אזור בתי הזיקוק בטרפולי כהכנה לפעולת חבלה, שהייתה אמורה להתבצע ביעד זה על ידי כוח משימה של עשרים ושלושה חברי 'הגנה' ומפקד בריטי. פעולה זו לא השיגה את יעדיה וזכתה לכינוי "כ"ג יורדי הסירה" בשל סופה הטראגי.

המערכה

ב-8 ביוני החלה המתקפה הבריטית על סוריה בשני שלבים ובשלושה צירים כאשר היעד העיקרי הייתה בירות – מושבו של גנרל דנץ – המושל הכללי של הלוואנט והמפקד העליון של צבא וישי בו:

בשלב הראשון צריכים היו כוחות בעלות הברית להתיצב על כביש בירות – רייק – דמשק, שתי הבירות ושדה התעופה המרכזי ביניהן ובשלב השני להגיע לקו טריפולי – חומס – תדמור (פלמירה).

בחזית לבנון, במאמץ העיקרי, פעלה הדיב' האוסטרלית ה-7:

- חטיבה אוסטרלית 21 מוגברת מהדיביזיה נעה לאורך ציר החוף מראש הנקרה לכוון בירות;
- חטיבה אוסטרלית 25 של הדיביזיה יצאה ממטולה דרך מרג' עיון לכוון בקעת הלבנון (הבקעה) ורייק.

בחזית סוריה, במאמץ המשני פעלה החטיבה ההודית המוגברת מס. 5 וכוחות "צרפת החופשית":
כוחות אלו נעו לכיבוש רמת הגולן ובכוון דמשק בשני צירים:

- גשר בנות-יעקב – קוניטרה – דמשק.

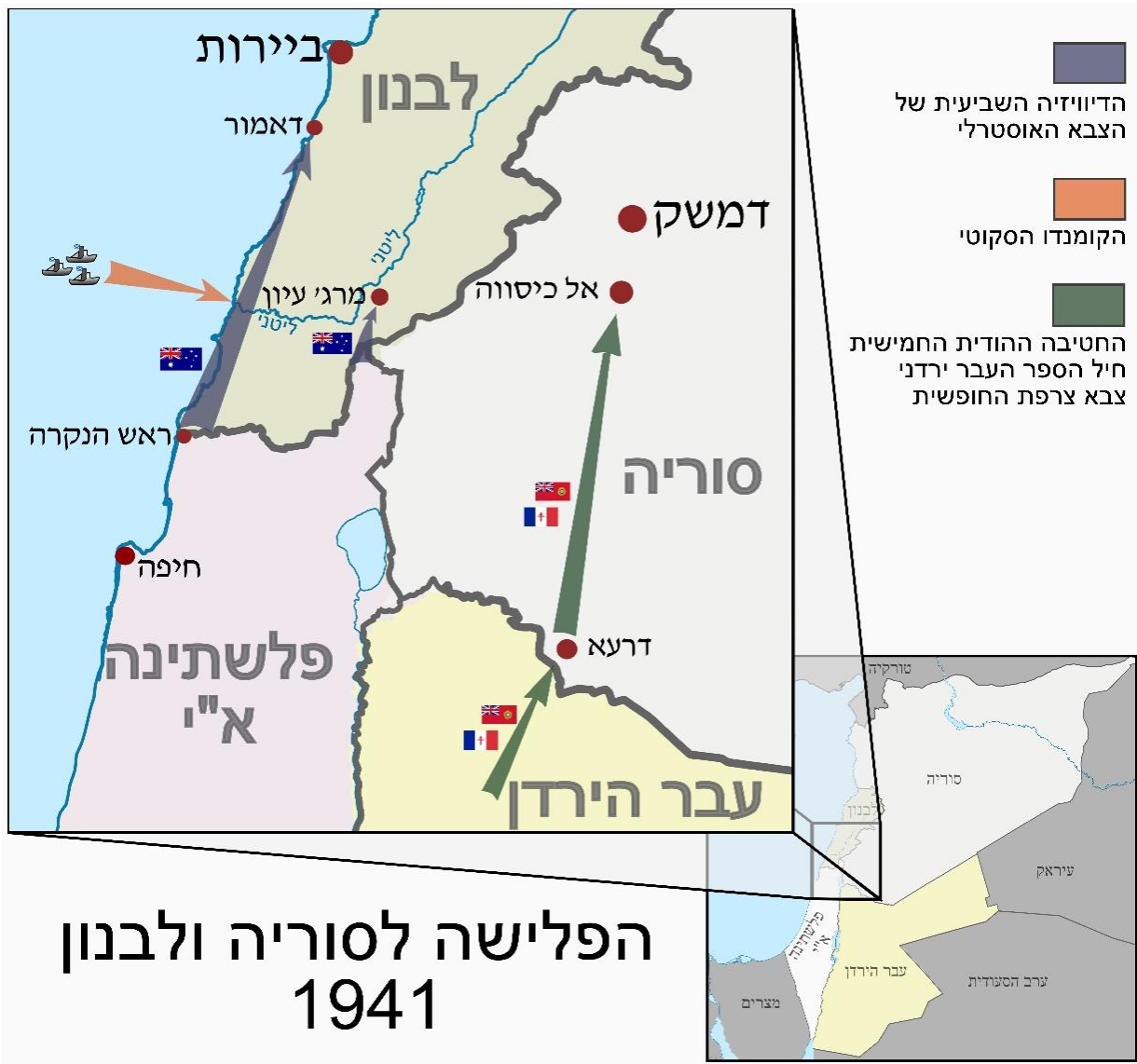
¹⁹ <https://www.palmach.org.il/history/database/?itemId=5948>

• דרך רמת הגלעד, בציר חמת-גדר – אום קיס – אירביד - דרעה – שיח מסכין – דמשק (לזרוע זו הצטרף כוח של הלגיון הערבי הירדני).

החטיבה ההודית צריכה הייתה לכבוש את רמת הגולן והדיב' הצרפתית לעבור דרכה ולהתקדם לעבר דמשק.²⁰

המערכה התנהלה בשלושה שלבים עיקריים:

בשלב הראשון, 8 – 13 ביוני, בו לאחר חציית הגבול והתקדמות מסויימת, המתקפה נבלמה. שלב זה החל בהטלת כרוזים מהאוויר הפונים לחיילי וישי לעבור צד והכוחות התוקפים הובלו ע"י סיירי הפלמ"ח.

²⁰ Playfair, *Ibid*, p. 207

פעולתו הראשונה של הפלמ"ח

מאחר והכוחות האוסטרלים לא הכירו את השטחים שנועדו לצירי המתקפה, ביקשה המפקדה הבריטית מהסוכנות היהודית לספק לה מורי דרך הבקיאים בשטח ובשפת המקומיים. בנוסף לתפקידם כמורי דרך, היה על המגוייסיים לחבל ביעדים שונים בעורף האוייב. הסוכנות היהודית העבירה את הבקשה ל"הגנה", ותפקיד בחירת האנשים הוטל על יצחק שדה. שדה מונה זה עתה כקצין מטה לענייני הפלמ"ח - פלוגות המחץ, שעל הקמתן החליטה המפקדה הארצית ב-15 במאי 1941.

יצחק שדה הטיל את המשימה על שני מפקדי הפלוגות שכבר גוייסו בצפון הארץ: יגאל פייקוביץ (אלון) היה מפקדה של פלוגה א' - שבסיסה היה בכפר גלעדי, משה דיין פיקד על פלוגה ב', שבסיסה מוקם בחניתה.

האנשים שנבחרו למיבצע השתייכו בעבר לפחות לאחת מהיחידות המיבצעיות: "פלוגות השדה" (פו"ש) של ה"הגנה", "פלגות הלילה המיוחדות" (S.N.S) של הצבא הבריטי, או היחידה לפעולות מיוחדות (פו"ם) גם היא של ה"הגנה".

הצבא הבריטי שיזם את גיוס הפלמ"ח סיפק נשק וציוד סטנדרטי של חיילים בריטים שהמגוייסיים לא אומנו להפעיל ולפיקד סופק להם נשק בלתי ליגאלי ממחסני ה"הגנה". הזמן הקצר שנותר עד למועד המתקפה לא הספיק לאימון יסודי של המגוייסיים ולהיכרות סבירה של השטח ולכן צורפו אליהם מורי-דרך (מבריחים בדרך כלל) ערבים. במהלך השבוע הראשון של חודש יוני ערכו המפקדים והמגוייסיים שיועדו למיבצע אימונים בנשק, וסיורים להכרת שטחי הפעולה המיועדת. ב-7 ביוני 1941 החלה הפלישה. בכוח החלוץ נטלו חלק 13 צוותים מעורבים שמנו 37 לוחמים יהודים, 5 מורי דרך ערביים, 6 קצינים אוסטרלים, סמל אוסטרלי אחד וכ-152 חיילים אוסטרלים.²¹

לשלוש חוליות, בפיקודם של משה דיין, יגאל פייקוביץ (אלון), ומאיר (מאירקה) דוידזון, ניתנו משימות כיבוש וחבלה:

משימתה של חולייה מס' 1, בפיקוד משה דיין, היתה לוודא אפשרות לעבור בגשרים ובכביש החוף מראש-הנקרה לצור בעיקר גשר הקסמיה שעל הליטני, וכן לתפוס את המיצר ההררי בקטע הסמוך לכפר איסקנדרון, ולנתק את קו הטלפון שקישר כפר זה לצור.

משימת חוליה מס' 4, בפיקוד מאיר (מאירקה) דוידזון, היתה לשמש כמורה דרך לפלוגה האוסטרלית בדרכה לכיבוש הכפרים עיטרון, בנת-ג'בל ועין אבל, ולנתק קווי טלפון לבלידה ובנת-ג'בל.

²¹ <https://www.palmach.org.il/history/database/?itemId=5442>.

משימת חוליה מס' 8, בפיקוד יגאל פייקוביץ (אלון), היתה להשתלט על גשר הליטני שממערב לכפר קליעה (גשר החרדלה), למנוע את פיצוץ, ולהחזיק בו עד לחבירה עם הכוח האוסטרלי התוקף.

משימת חוליה מס' 2, בפיקוד איתמר בן ברק, היתה לאבטח את מעבר הצבא האוסטרלי בכביש ראש הנקרה-בירות, 4 ק"מ מצפון לראש הנקרה, ולנתק את קווי הטלפון.

משימות חוליות מס' 12 ו 13 היו לשמש כמורי דרך לכוח האוסטרלי.

מתוך 13 הצוותים פעלו רק 12: חוליה מס' 12 לא חברה אל הכוח האוסטרלי שאותו אמורה הייתה להוביל. החוליה בפיקוד משה דיין הצליחה במשימתה רק באופן חלקי. חולייתו של יגאל פייקוביץ (אלון) לא מילאה את משימתה. שאר המשימות בוצעו בהצלחה. במהלך הפעולה נפצעו משה דיין בעינו ויצחק חנקין ברגלו. שאר הלוחמים חזרו בשלום.

בעוד שראשי הצבא הבריטי והכוחות האוסטרליים לא ייחסו חשיבות רבה לפעולות החוליות העבריות וראו בהן רק חוליות של מורי דרך שמילאו חלק מתפקידיהן בהצלחה, ייחסה להן ה"הגנה" חשיבות רבה, כבסיס לשיתוף צבאי בין יחידות בריטיות ועבריות. ראשי ה"הגנה" והסוכנות היהודית קיוו שבעקבות הפעולה יגבר שיתופן של "פלוגות המחץ" בפעילות הצבאית הבריטית באזור. ב"מורשת הקרב" של הפלמ"ח הייתה פעולה זו לאבן פינה, בהציבה מופת של פעילות צבאית מיבצעית, פעילות שלשמה הוקם הפלמ"ח. פיקוד הפלמ"ח הפיק ממנה מסקנות ולקחים חשובים: התגבשה ההכרה בחיוניות האימוץ הצבאי ובחשיבות הסיירות כתנאי ליכולת פעולה בשטח. הוברר עד כמה חמור המחסור בציוד ובנשק. והחשוב מכל - הוכח כי מגוייסי הפלמ"ח מסוגלים לעמוד במשימות צבאיות בהצלחה.

הקרב בשפך הליטני

הצרפתים הצליחו לפוצץ את גשרי הליטני ולבלום את ההתקדמות האוסטרלית הן בציר המזרחי והן בציר החוף. בציר זה שנחשב לעיקרי הנחיתו הבריטים בשפך הליטני גדוד קומנדו לתפישת הגשר ולמנוע את פיצוץ. אלא שמבצע זה נחל כישלון חרוץ. חיילי הגדוד הונחתו באיחור של 24 ש' ולא במקומות המתוכננים, נכנסו לשטחי השמדה צרפתי ואף נורו ע"י האוסטרלים המתקדמים. גדוד הקומנדו, אשר כמחצית מאנשיו נפגעו והמג"ד נהרג, לא הצליחו לבצע את משימתם וגשר הקסמיה שעל הליטני פוצץ ע"י הצרפתים.²²

בשלב השני, 14 – 22 ביוני (במקביל למבצע "קרדום-קרב" להסרת המצור על טוברוק, במדבר המערבי שנכשל), כוחות צרפת של וישי עברו למתקפת-נגד שאילצה את כוחות בעלות הברית לעבור למגננה, מלבד בציר שיח-מסכין – דמשק, ציר אליו הגיעו כוחות "צרפת החופשית" לאחר

²² Long, *Ibid.*, p. 346.

עלייה לרמת אירביד ומשם תקפו לעבר דמשק מדרום לצפון. בציר זה הגיעו להישגים ונעצרו באזור כיסווה מדרום לדמשק. אולם קוניטרה ואזרעה (אותה החזיק כוח של הלגיון הירדני) נכבשו מחדש בהתקפות נגד של הצרפתים ומרג' עיון, בקירבה בלתי אמצעית לקו ההתחלה נכבשה מחדש והצרפתים החזיקו בה בנחישות.²³

בשלב השלישי, 23 ביוני – 10 ביולי (במקביל למתקפה הגרמנית על ברית-המועצות) ביצעו הבריטים שידוד מערכות, ארגנו מחדש את מערכת הפיקוד והשליטה ונערכו בכוחות מתוגברים. וויול הצליח לקבץ עוצבות חדשות ולהקים את הדיביזיה הבריטית ה-6. הכוחות כולם אורגנו במסגרת קורפוס וגנרל לאווארק מונה למפקדו כאשר הדיבי' האסטרלית ה-7 עליה העביר את הפיקוד לגנרל אלן פועלת בחזית הלבנון והבריטית ה-6 בחזית רמת הגולן. כמו כן הצליח וויול לפתח חזית נוספת מכוון עיראק, בתחילה ע"י "כוח חב" לעבר תדמור ולאחר מכן באמצעות הדיבי' ההודית ה-10 לאורך נהר הפרט ולעבר דיר-א-זור ומשם לחלב.

²³ Playfair, **Ibid**, p. 211.

בגזרה זו, ההתקדמות הבריטית הוטרדה לא מעט ע"י כוח גרילה בהנהגתו של **פאזי אל-קאוקגי** (וותיק המרד הערבי בארץ ישראל) אשר תקף את צירי התחבורה הבריטים, אולם תקיפותיו נהדפו בקלות.²⁴

הגנרל דנץ הבין שהטבעת הבריטית מתהדקת סביבו, האוסטרלים הכריעו בינתיים את הקרב על דמור והיו בדרכם לבירות ומאידך, בשל הפלישה לבריה"מ היה ברור שהגרמנים לא יוכלו יותר לסייע לכוחות וישי בסוריה. – המפקד העליון הצרפתי נאלץ לבקש הפסקת אש ולדון בתנאי הכניעה של כוחותיו.

ב-14 ביולי חתם סגנו של דנץ, גנרל וורדיאק (Verdilhac) (בשם דנץ) בכנסיית יוחנן הקדוש בעכו על הסכם הכניעה. ההסכם ציין את אומץ ליבו של הצבא הצרפתי-הוישאי והתיר לחייליו לחזור לצרפת. מיעוט (5668 איש) שבחר בכך הורשה להצטרף לכוחות "צרפת החופשית" של דה גול. שאר 37,736 החיילים הורשו להפליג לצרפת.

אבידות הבריטים במבצע "אקספורטר" הסתכמו ב-3,300 כולל שבויים ואילו אבידות "צרפת החופשית" היו 1,300. כוחות וישי איבדו כ-6,000 חיילים בהם 1,000 הרוגים.²⁵ גורלו של דנץ לא שפר עליו. כשחזר לצרפת הועמד לדין באשמת בגידה ונידון למוות. גזר הדין הזה הומתק והוא מת בכלא ב-1945.

במהלך המערכה הוענקה עצמאות לסוריה וללבנון. גנרל של "צרפת החופשית" גנרל ז'ורז' קאטרו (Catroux) מונה לנציב עליון בסוריה ולבנון מטעמה; בספטמבר 1941 הכריזה "צרפת החופשית" על עצמאות סוריה ולבנון ושנתיים אח"כ נערכו בהן בחירות כלליות.

נספח - כ"ג (כ"ד) יורדי הסירה

הפשיטה מהים כצורת קרב הפכה לנכס צאן ברזל של הקומנדו הימי הישראלי ומאז הקמת היחידה היוותה נדבך בסיסי בפעילותה המבצעית ובבניין כוחה. לראשונה השתתף כוח עברי מארץ ישראל בפעולה מסוג זה במלחמת העולם השנייה ולכן מן הראוי להתחיל בתיאור מבצע זה אשר הצית את הדמיון והפך למיתוס במורשת חיל הים.

הפעולה²⁶

אנשי הכ"ג היו "נערי יצחק שדה" מן ה"נוודות" והפוש, המועמדים הטבעיים להתגייסות לפלמ"ח. לכן התנדבותם בשעת מלחמה לפעולת קומנדו הפכה למיתוס, על ברכיו התחנך דור לוחמי הפלמ"ח, אף על פי שהפלמ"ח כלל לא קיים היה בעת מבצע הכ"ג.

²⁴ Playfair, Ibid, p. 217.

²⁵ Playfair, Ibid, p. 222.

²⁶ משה עמי-עוז, נרי אראלי, כ"ד יורדי הסירה – תקציר דו"ח, עורך: משה ארנולד, 5 משרד הביטחון, תל אביב, תשע"א-2011

בראשית חורף 1941 נקראו לפגישה בחיפה כ-40 איש, רובם מחניכי הקורסים לימאות של "ההגנה" שנערכו בקיץ 1939. יצחק טבנקין, יצחק שדה וישראל גלילי שוחחו עימם על הצורך בשליחות לארצות האויב. נאמר להם, "שמי שחושב את עצמו לא מתאים ולא מוכן מאיזו סיבה שהיא, יוכל למסור על נסיגתו" (ש' קוסטיקה). לאחר מכן נשלחו 30 מאנשים אלה לקורס מיוחד של לוחמי ים ויבשה, שהתקיים בשטח גני התערוכה בצפון תל אביב בפקודו של אהרון ליזבסקי (לשם), והם אומנו במשך כמה חודשים בפעולות נחיתה מהים וחבלה. באותו זמן נקראו שתי חוליות של שישה בחורים כל אחת לפעולות מיוחדות במימי יוון. חוליה אחת נטלה חלק בפיצוץ תעלת קורינת, שהוצא לפועל בסוף ימי הנסיגה מיוון. שתי החוליות השתתפו בהצלת חיילים בריטים בעת הנסיגה מיוון ומכרתים, ולאחר ימים קשים הגיעו בשלום למצרים וחזרו לארץ ישראל ב-6.6.1941.

כחודש ימים לפני הפלישה לסוריה נקראו הבחורים שלמדו בקורס הימי לפעולת החבלה הגדולה הראשונה שלהם. המטרה הייתה הרס בתי הזיקוק בטריפולי, שנועדו לספק דלק למטוסי וישי ומטוסים גרמניים שיחלו לפעול משטח סוריה הנתונה תחת שלטון ממשלת וישי. לפי ידיעות ותרשימים שהביא יוסף קוסטיקה, איש חוליית המסתערבים שפעל בטריפולי, נמצאו בתי הזיקוק במרחק קילומטר ומחצה מחוף הים, ומשמרות סגאליים הופקדו עליהם. על הגבעות השולטות על החוף הוקמה סוללת תותחים ופלוגת חיילים ניצבה הכן. "התמרונים המוקדמים שנעשו בים, במקרה בים סוער מאוד, מספר יצחק שדה, "הוכיחו את דיוק עבודתם של הימאים שלנו. הם נפגשו בחושך, בלב ים, במקום שנקבע מראש, בשעה היעודה וברגע הקבוע; הם הוכיחו בפעולתם כושר סבילות רב ואימון טוב." למפקד הפעולה מונה צבי ספקטור, שהתנדב לתפקיד זה יומיים לפני צאת הסירה. "אף אחד לא חשב שהוא יצא למפעל זה, מסר יצחק שדה, "זמן קצר קודם לכך נפגע בהתנגשות של האופנוע שלו עם מכונית ונפצע ברגלו. הוא צלע, אבל גם כצולע קשה היה להעלות על הדעת מפקד טוב ממנו." עימו יצאו 22 חברים, ביניהם סגנו יצחק הקר, מראשוני "הנודדת" בירושלים, כתריאל יפה ועמירם שוחט - מאנשי ההעפלה ומחלוצי הימאות העברית. שאר הבחורים באו מקרב אנשי "פלגות הלילה", אסירי עכו ואנשי הפו"מ (הפעולות המיוחדות של ההגנה). אל החבורה צורף כמשקיף מטעם מנהלת המבצעים המיוחדים הבריטית (S.O.E.) מייג'ור סר אנטוני פלמר (PALMER). כ"ג הבחורים יצאו בשעות הבוקר המוקדמות ב-7-8 במאי 1941 בסירת מנוע ממשלתית גדולה בשם "ארי הים" (Sea Lion), כשעל סיפונה שלוש סירות נחיתה קטנות. הם נשאו עמם משדר אלחוטי. לפי הוראות שניתנו להם, השאירו מאחוריהם את הניירות ואת התעודות שיכלו להעיד על זהותם, והוזהרו שאם יפלו בידי הצרפתים "לא יגלו בשום פנים מי שלחם" (מי שרתוק).

לפי התוכנית היה על הסירה להיעצר מול טריפולי. ספקטור, המכונאי והמשקיף הבריטי היו צריכים להישאר על סיפונה. על שאר הבחורים הוטל להתחלק לשלוש חוליות בנות שבעה אנשים כל אחת. "האחת - לשמירה על הסירות, השנייה - לאבטחה לאורך מסילת הברזל העוברת מן החוף לבתי הזיקוק, והשלישית - הייתה צריכה להתגנב אל תוך בתי הזיקוק עם חומר הנפץ ולחבל." הפקודה לאנשי הסירה הייתה להוציא לפועל את הפעולה בכל תנאי!

הסירה יצאה לדרכה. הבחורים הוזהרו לא להרבות להשתמש במשדר, "כדי להפחית את אפשרות העיקוב מצד האויב" (מ' שרתוק). ביום יציאתם לדרך שידרו רק פעמיים, ובפעם האחרונה בצהרי היום. "זו הייתה הפעם האחרונה שהיינו עימם בקשר", כותב מ' שרתוק.

ערב יציאתם של הבחורים התרחש מאורע בטריפולי, ששינה מאוד את תנאי המבצע. מטוסים בריטיים הפציצו את העיר ופגעו בכמה מבנייניה, והמשמרות הצבאיים באזור בתי הזיקוק הוגברו וערנותם גדלה. מכל אלה לא ידעו אנשי הסירה ולא כלום.

מאז נעלמו עקבותיהם של העשרים ושלושה עם בן-לוויתם הבריטי. חקירות שנערכו העלו מעט מאוד. המסקנות הבאות נמסרו על ידי מ' שרתוק כחמישה חודשים לאחר המאורע.

"מיד לאחר הפסקת פעולות האיבה בסוריה חידשנו את מאמצינו לגלות את עקבות הקבוצה. שלחנו אנשים, שחיפשו לכל אורך החוף הסורי, מלטקיה עד לדרום טריפולי. שוחחנו עם דייגים, נכבדים ערבים, פקידי ממשלה צרפתיים וערביים, והגענו למסקנות הבאות:

(א) קבוצת "ארי היס" הגיעה למחוז חפצה בלילה המיועד או לילה או שניים אחריו. אחדים מן החבורה עלו לחוף, אך כנראה שמחמת המתיחות הכללית ששררה אז, הוגבר המשמר בטריפולי ועקבות אנשינו התגלו.

(ב) התנהל קרב בין הקבוצה שירדה לבין השומרים הצרפתים ובין האנשים בסירה לבין סירת משמר צרפתית שבאה מנמל טריפולי. יש מקום להניח, שבהתקפה על "ארי היס" השתתף מטוס.

(ג) מספר אנשינו נהרגו ללא ספק בקרב. הם וחפציהם נקברו בטריפולי והסביבה.

(ד) הקרב נערך בלילה. הצרפתים נזהרו מאוד שלא יודע עליו דבר. רק מספר קטן של פקידי וישי נאמנים עסקו בעניין, ועשו כל המאמצים להשתיקו. כשנה ומחצה לאחר האסון הודיעה המפקדה הראשית בקהיר, כי לאחר בירור מדויק וחקירה ממושכת באה לכלל מסקנה, כי האנשים הללו נעדרים ואין תקווה מתקבלת על הדעת שעודם בחיים.

אובדן הכ"ג היה אבידה גדולה לארגון ה"הגנה". נפגע קשות גרעין בוניו של הצבא היהודי. "במשך שנים", כתב יצחק שדה בפקודת יום למלאת שנה לפלמ"ח, שהיה גם יום השנה לאובדן הכ"ג, "הורגלנו לראות חבורה זו, איש-איש בפני עצמו וכולם יחד כחטיבה. ראשונים ואחראים בכל משימה, דרוכים ונועזים תמיד במעשיהם, מתנסים בכל הניסיונות, ובשלב זה של עבודתנו, דווקא עכשיו בהתגשם חלומם - חלום הפלמ"ח, הם אינם איתנו, וכל מעשה וכל מחשבה שלנו מזכירים

לנו את העדרם, את חסרונם בתוכנו כחברים וכמדריכים, שזרועם נכונה להרים כל משא. " גדול היה הפצע בלב הארגון על מות מיטב חבריו ובניו. "כמותם היו מעטים" - הספיד אותם יצחק שדה - "כמותם תמיד מעטים, בכל עם, בכל תקופה. רכים בשנים היו, וכל אחד מהם קיפל בתוכו עולם ומלואו, עולם בראשית, בטרם נתגלה, לפני שהוכיח ופיתח את כל צפונותיו, אך המעט הבטיח עתידות, רמז לגדולות."